

Lunds universitet

Institutionen för kommunikation och medier

Retorik B, Uppsats 7,5 hp

Leif Jansson

En argumentationsanalys av förbundskansler Olof Scholz "Zeitenwende-rede" den 27 februari 2022

Examinator Mika Hietanen

Institutionen för kommunikation och medier

VT 2023

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	3
1.2 Tidigare forskning	4
1.3 Syfte och frågeställning	5
1.4. Material	6
1.5 Teori och metod.....	6
1.5.1 Lloyd F. Bitzers retoriska situation	7
1.5.2 Pragmadialektisk argumentationsanalys	7
1.6 Avgränsningar	7
2. Analys	9
2.1. Den retoriska situationen.....	9
2.1.1 Det påträngande problem (Exigence).....	9
2.1.2 Den retoriska publiken (Audience)	10
2.1.3 De begränsande omständigheterna (Constraints)	10
2.2 Argumentationsstruktur	11
2.3. Strategisk manövrering.....	13
2.3.1 Den topiska potentialen	13
2.3.2 Beaktande av åhörarkraven	14
2.3.3 Bruk av presentationstekniker. Stilistiska medel	15
3. Sammanfattning	16
Käll och litteraturförteckning	18
Bilagor	22

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Emellanåt händer det att en ledare för en nation, ett företag eller en organisation ställs inför ett epokskifte där den världsbild och de strategier man använt fram till dess faller, där man snabbt tvingas göra en 180-graders sväng och där retorisk skicklighet blir avgörande för att kunna genomföra de nödvändiga förändringarna.

Den 24 februari 2022 ställdes Tysklands socialdemokratiske förbundskansler Olaf Scholz inför ett sådant epokskifte. Denna dag inledde nämligen Rysslands president Vladimir Putin ett storskaligt anfällskrig mot Ukraina. Europa slets sönder av ett storkrig för första gången sedan andra världskriget. De förhoppningar om fred och samarbete som Berlin-murens fall väckte grusades brutalt.

När kriget bröt ut försökte både Putins Ryssland och Ukraina bygga starka narrativ, som en del av vad man kan kalla en retorisk krigföring. Den retoriska striden handlade inte minst om vem som skulle kunna skaffa sig det Lars Gustafsson kallade problemformuleringsprivilegiet¹.

Putins narrativ var, i korthet, att Ryssland visat oändligt tålmod med NATO:s och USA:s aggressiva provokationer, men nu hade väst överskridit Rysslands röda linjer, nu måste Ryssland försvara sig militärt för att inte riskera att gå under.² Det ukrainska narrativet handlade om tapperhet, om en modig president som inte flyr ens när hans eget liv är i fara. Kort sagt: David mot Goliat och om den plikttrogne kaptenen som är den siste som överger kommandobryggan.³

Den 27 februari, stod så Olaf Scholz inför tyska förbundsdagen. Han skulle hålla öppningstalet inför en hastigt inkallad extrasession ("Sondersitzung"). Krisen krävde ett statsmannatal, samtidigt som Scholz var ganska ny på posten. Han hade tillträtt den 8 december 2021 i spetsen för en inte alldeles harmonisk trepartikoalition (Ampelkoalition⁴). Frågorna var många: Hur skulle Tyskland reagera på Putins anfällskrig? Vilket narrativ skulle Scholz – och Tyskland – välja? Vilka retoriska strategier skulle han använda sig av för att "sälja in" sin berättelse och sina förslag till beslut?

---

¹ Wikipedia, "Problemformuleringsprivilegium", Redigerades 3/4 2019

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Problemformuleringsprivilegium>

² Address by the President of the Russian Federation, 24/2 2022.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

³ "Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy shares a message from Kyiv", USA Today, 25/2 2022.

<https://www.youtube.com/watch?v=tLv9IqcoNe8>

⁴ Wikipedia, "Ampelkoalition", Redigerades 28/3 2023. <https://de.wikipedia.org/wiki/Ampelkoalition>

Utgångsläget var allt annat än gott. Det fanns de som länge försökt varnat för hotet från Putin, men de varnade för döva öron. Europa i allmänhet, och Tyskland i synnerhet, tog inte hotet på allvar, förberedde sig inte, utan gjorde tvärtemot sig alltmer sårbart för rysk aggression. Tyska regeringar hade decennium efter decennium genom handel och förhandlingar försökt få Ryssland att utvecklas i demokratisk riktning. Något som gjort Tyskland och tysk industri alltmer beroende av Ryssland. Scholz situation blev inte bättre av att han i högsta grad varit medansvarig för den politik som gjort Tyskland så sårbart och som så drastiskt begränsat landets handlingsalternativ.

Icke desto mindre valde Olaf Scholz att göra en 180-grades omläggning av Tysklands Rysslandspolitik. Talet är känt som "Die Zeitenwende-rede"⁵. Redan i första meningen slår han fast att den 24 februari markerar ett just epokskifte i kontinentens historia: "Der 24. Februar 2022 markiert eine Zeitenwende⁶ in der Geschichte unseres Kontinents". I fjärde stycket konstaterar han att världen efter Putins invasion av Ukraina aldrig mer kommer att bli densamma (Se bilaga, "Regierungs-erklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022" rad 24–25.)

Ett så dramatiskt budskap, en så dramatisk omläggning av kursen, ställde mycket stora krav på utformningen av talet. Därmed blir Scholz "Zeitenwende-rede" ett intressant studieobjekt i sig själv. Men det är också intressant i en vidare retorisk kontext. Vi lever i en kaotisk tidsålder där ledare för nationer, företag och organisationer, på samma sätt som Olaf Scholz, allt oftare ställs inför snabba, dramatiska utmaningar. Utmaningar där en genomtänkt retorik blir ett centralt verktyg för att förklara, få människor att acceptera och genomföra nödvändiga förändringar. Förhoppningsvis kan denna studie därför bli en liten pusselbit i arbetet på att vidareutveckla krisretoriken.

1.2 Tidigare forskning

Scholz tal kan ses som ett statsmannatal inför ett yttre existentiellt hot. Historien är full av exempel på sådan kraftfull krisretorik För att ta några få exempel. Franklin D. Roosevelts tal "A date which will live in infamy"⁷ den 8 december 1941. Winstons Churchills tre tal på

---

⁵ Bundesregierung, "Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022", <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356>

⁶ I den officiella engelska översättningen används uttrycket "watershed era". Jag väljer att använda den svenska termen epokskifte.

⁷ Franklin D. Roosevelt, "A date which will live in infamy", 8/12 1941, https://www.loc.gov/resource/afc1986022.afc1986022_ms2201/?st=text&r=-0.022,-0.355,1.111,1.385,0

försommaren 1940 ("Blood, toil, tears and sweat"⁸, "We shall fight on the beaches"⁹ och "This was their finest hour"¹⁰). Det kanske mest berömda litterära exemplet är "The St. Crispin's Day" talet som William Shakespeare låter Henry V hålla inför slaget vid Agincourt 1415.¹¹

Det finns många retoriska analyser av sådana enskilda tal. De är dock väldigt kontextbunda. När det gäller Scholz tal finns det många politiska analyser både av förutsättningarna för och konsekvenserna av talet, men hittills har jag bara hittat en retorisk analys av talet och den har ett annat fokus och en annan metod (Bakhtinian dialogism) än den analys jag planerar att göra.¹²

Det finns dock ett växande intresse både bland praktiker och inom akademien för krisretorik. Ett intressant forskningsprojekt drevs av Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap 2010–2012. Det resulterade bland annat i rapporten boken "Krisretorik. Retoriska aspekter på kriskommunikation"¹³, rapporten "Kriskommunikation i praktiken"¹⁴ och en rad vetenskapliga artiklar. Man analyserade en rad olika case. Några centrala slutsatser är: "Många kommunikationsstrategier misslyckas eftersom ansvariga politiker, ledning och informationsansvariga missbedömer antingen problemet, publiken eller de hinder som finns i publikens predisposition och i situationens specifika krav" och "En viktig uppgift i många krissituationer är att återupprätta gemensammavärden och skapa en vi-känsla hos de berörda." Författarna hävdar också att "Ethos, retorisk situation, apologia, samlande retorik, kairòs och doxa" är några av retorikens verktyg som kan användas för att "bättre kunna förstå kommunikativa mekanismer i krissituationer."¹⁵ I avslutningen återkommer jag till i vilken mån Scholz har följt dessa rekommendationer.

---

⁸ Winston Churchill, "Blood, toil, sweat and tears", 13/5 1940.

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/blood-toil-tears-sweat/>

⁹ Winston Churchill, "We Shall fight on the beaches", 9/6 1940.

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/we-shall-fight-on-the-beaches/>

¹⁰ Winston Churchill, "Their Finest Hour", 19/6 1940,

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/their-finest-hour/>

¹¹ William Shakespeare. Henry V, Act IV Scene iii(3) 18–67

¹² Mario Bisiada, "The discursive construction of a new reality in Olaf Scholz's Zeitenwende speech", *Taylor Francis online*, 6/9 22, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17405904.2023.2186450>

¹³ Brigitte Mral & Orla Vigsø, *Krisretorik. Retoriska aspekter på kriskommunikation*, (Ödåkra: Retorikförlaget, 2012)

¹⁴ MSB, *Kriskommunikation i praktiken (KIP)*. Populärvetenskaplig sammanfattning, 2012.

<https://www.msb.se/sv/publikationer/kriskommunikation-i-praktiken-kip/>

¹⁵ Mral, Brigitte, "Inledning: Retorik, risk och kris" i *Krisretorik. Retoriska aspekter på kriskommunikation*, Red. Brigitte Mral & Orla Vigsø (Ödåkra: Retorikförlaget, 2012) (gäller alla citat)

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med min analys är att försöka förstå hur Scholz retoriskt hanterat den utmaning som Putins brutala anfall på Ukraina skapade. För att uppnå detta syfte kommer jag framför allt att fokusera på två områden. För det första: Vilken kontext (retorisk situation) befann sig Scholz i? För det andra: Hur valde han att utforma sitt tal, vilka argument valde han givet de retoriska utmaningar och möjligheter situationen medför och givet de retoriska styrkor och svagheter han själv tidigare visat prov på? Syftet kan därför formuleras som tre grundläggande frågor:

1. Hur påverkar den retoriska situationen Scholz val av retoriska strategier och argument? Vad säger dessa val om hur han kan tänkas ha uppfattat situationen?
2. Hur påverkar publiken hans val av retoriska strategier och argument?
3. Hur påverkar de begränsande omständigheterna val av retoriska strategier och argument?

1.4 Material

De 30 minuter långa TV-sända talet genomfördes i förbundsdagens sessionssal klockan 11 den 27 februari 2022. Salen var full, samtliga ledamöter hade munskydd (p.g.a. pandemin), vilket gav inramningen ett något surrealistiskt uttryck. Scholz tal finns tillgänglig i sin helhet både som videoinspelning¹⁶ (på tyska) och som officiell text (bl.a. på tyska¹⁷ och engelska¹⁸). Även Putins två tal (21 och 24 februari) och Zelenskys korta tal på kvällen den 25 februari finns tillgängliga.

Material om kontexten, Tysklands ekonomiska och säkerhetspolitiska läge när talet hölls och reaktionerna på talet finns i internationella källor som "Der Spiegel", "FAZ", "Deutsche Welle", "BBC", "The Economist", "Danmarks Radio", "YLE" och svenska medier.

1.5 Teori och metod

Jag planerar som nämnt att under syftet genomföra en analys i två steg. Det första steget är en analys av vilken kontext, eller om man så vill, retorisk situation Scholz befann sig i när talet hölls. Här avser jag att använda Lloyd F. Bitzers "The Rhetorical Situation". Det andra steget handlar om

---

¹⁶ Abgabe einer Regierungserklärung durch den Bundeskanzler zur aktuellen Lage.
<https://www.bundestag.de/mediathek?videoid=7534034#url=L21IZGldGhla292ZXJsYXk/dmlkZW9pZD03NTM0MDM0&mod=mediathek>

¹⁷ Bundesregierung, "Regierungserklärung, 27. Februar 2022"

¹⁸ Bundesregierung. "Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin",
<https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>

vilka val Scholz gjorde utifrån denna kontext och hur väl anpassade till den retoriska situationen de synes vara. Här kommer jag att använda utvalda delar av den Pragmadialektiska argumentationsanalysen.

1.5.1 Lloyd F. Bitzers retoriska situation

I ”The Rhetorical situation”,¹⁹ som publicerades 1968, hävdar Lloyd F. Bitzer att ”Retorik är en respons på en situation, på samma sätt som ett svar är en respons på en fråga.”²⁰ Den retoriska situationen byggs upp av tre delar: 1. Ett påträngande problem (Exigence) ”som kräver att någon reagerar, tar ordet eller på annat sätt försöker förändra situationen till det bättre”. 2. En retorisk publik (Audience) som ”med hjälp av retoriska yttranden kan påverkas och förmås att tänka eller handla på ett bestämt sätt och som har möjlighet och vilja att skapa den förändring som kan avhjälpa det påträngande problemet.”²¹ 3. De begränsande omständigheterna (Constraints) som begränsar retorikens handlingsutrymme.

Det förtjänar att nämnas att Bitzers metod fått kritik av bland annat Richard E. Vatz, som menar att det inte är omgivningen som skapar det påträngande problemet utan retorik själv som väljer att skapa det.²² Även om kritiken är befogad är ”The Rhetorical situation” ändå ett mycket användbart analysverktyg i situationer som denna där Putin och Zelensky ställer Scholz inför ett påträngande problem som kräver ett retoriskt svar.

1.5.2 Pragmadialektisk argumentationsanalys

För det andra steget avser jag att använda en pragmadialektisk argumentationsanalys. Metoden utvecklades ursprungligen under 1980-talet av Frans H. van Eemeren och Rob Grootendorst.²³ Den pragmadialektiska argumentationsanalysen är både en modell för hur ett idealt meningsutbyte bör genomföras och verktyg för att analysera en argumentation. Dess styrka är att den ger en möjlighet att i detalj analysera hur argumenten är uppbyggda, hur de samverkar, vilka strategier som ligger till grund för valet av argument och att evaluera argumenten från olika perspektiv (som

---

¹⁹ Bitzer, L. F. “The Rhetorical Situation”. *Philosophy & Rhetoric*, 1(1), 1-14, (1968)

²⁰ Peter Ström-Søeberg ”Den retoriska situationen”. Retorikförlaget. 1/3 2000, Läst 6 mars 2023, <https://www.retorikforlaget.se/den-retoriska-situationen/>

²¹ Jens E Kjeldsen, *Retorik idag. Introduktion till modern retorikteori* (Lund: Studentlitteratur, 2013), 89

²² Vatz, R. E. “The myth of the rhetorical situation”. *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 6, No. 3, 154-161, (1973)

²³ H. van Eemeren och Frans Grootendorst, *Argumentation, communication, and fallacies: a pragma-dialectical perspective*. Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum Associates 1992)

t.ex. relevans, fallasier och etik). Därmed lämpar den sig väl för att analysera hur Scholz retoriskt hanterade de utmaningar och möjligheter som den retoriska situationen skapat.

Som metoden beskrivs av Mika Hietanen i ”Argumentationsanalys för retoriker”²⁴ och ”Fallasi-analys”²⁵ består den av sju steg: 1. Argumentationssituation, 2. Argumentationsfaserna, 3. Argumentationsstruktur, 4. Argumentscheman, 5. Strategisk manövrering, 6. Evaluering och 7. Helhetsomdöme. Med tanke på det begränsade utrymmet är min tanke använda Bitzer som huvudmetod och fördjupa analysen genom att lägga till 3. Argumentationsstruktur och 5. Strategisk manövrering från argumentationsanalysen. Analysen av den strategisk manövreringen genomförs i tre steg: Den topiska potentialen, Beaktande av åhörarkraven och Bruk av presentationstekniker och stilistiska medel. Genom denna kombination hoppas jag både kunna fånga helheten, förutsättningarna och de val Scholz gör för att hantera de retoriska utmaningarna.

1.6 Avgränsningar

Jag kommer inte att göra någon värdering den politiska strategi Scholz valt det för att möta hotet från Putin. Jag fokuserar helt på hans retoriska val, hur han väljer att kommunicera denna strategi.

Jag kommer inte heller att göra en effektstudie av vilka konsekvenser och mottagande hans tal fått. Det skulle kräva en mycket större studie. Här räcker det att konstatera att bilden är splittrad. Å ena sidan ansåg bland annat Ukraina, Polen och koalitionspartierna FDP och Die Grüne, att Scholz var alltför långsam med att omsätta talet i praktisk handling. Å andra sidan tyckte ytterkantpartierna (AfD och Die Linke), delar av (den nu splittrade) tyska fredsrörelsen och många tyska industriledare att han i stället borde försökt förhandla fram en lösning med Ryssland.

Det kan också vara värt att notera att även om Scholz länge fick mycket kritik, inte minst från Ukraina, för beslutsvända, för den stora skillnaden mellan ord och handling och för att Tyskland levererade alltför lite militärt bistånd allt för sent (gällde inte minst Leopard 2 stridsvagnar), så har den kritiken tystnat i takt med att vapenleveranserna efterhand ökat.²⁶

---

²⁴ Mika Hietanen, ”Argumentationsanalys för retoriker” i *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, red. Otto Fischer, Patrik Mehrens, Jon Viklund, Ödåkra: Retorikförlaget, 35–51.

²⁵ Mika Hietanen, ”Fallasi-analys för retoriker” i *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, red. Otto Fischer, Patrik Mehrens, Jon Viklund, Ödåkra: Retorikförlaget, 53–69.

²⁶ Lovisa Herold, ”Nu har Zelenskyj förlåtit Tyskland”, *Dagens Nyheter*, 14/3 2023, <https://www.dn.se/varlden/lovisa-herold-nu-har-zelenskyj-forlatit-tyskland/>

2. ANALYS

2.1. Den retoriska situationen

2.1.1 *Det påträngande problem (Exigence)*

I denna retoriska situation skapar Putin det påträngande problemet både faktiskt (genom sin invasion av Ukraina) och retoriskt genom det narrativ han använder för att rättfärdiga invasionen. Putin presenterade sin argumentation i två långa TV-sända tal: Ett 60 minuters ”bakgrundstal”²⁷ den 21 februari och ett 30-minuters tal²⁸ på morgonen den 24 februari där också han kungjorde den ”speciella militära operationen” mot Ukraina. Putins narrativ kan sammanfattas i:

1. Ryssland är ett offer för USA:s och NATO:s aggression. Ryssland har visat oändligt tålamod med detta ”lögnens imperiums” provokationer, men nu har en röd linje passerats.
2. Ukraina styrs av korrumperade nazister, är inget eget land utan har genom större delen av historien hört till Ryssland. I Donbass bedriver de ukrainska nazisterna ett folkmord mot den rysktalande befolkningen.
3. Ryssland är en stark militärmakt som inte tvekar att använda sina kärnvapen. ”No matter who tries to stand in our way ... must know that Russia will respond immediately, and the consequences will be such as you have never seen in your entire history.”

Också den ukrainske presidenten Volodymyr Zelenskyy förstärker genom sitt retoriska svar på Putins narrativ Scholz påträngande problem. Allra tydligast framgår det den 25 februari när USA erbjuder sig att evakuera Zelenskyy från Kyiv och han svarar: ”The fight is here; I need ammunition, not a ride.”²⁹ Narrativet förstärktes ytterligare av den korta video han spelade in, klädd i gröna militärkläder, omgiven av sina regeringsmedlemmar, i mörkret på Kyivs gator samma kväll.³⁰ Budskapet kunde inte missförstås. Det handlade om ett land som brutalt överfallits av sin aggressiva granne. Ett land som tappert kämpar för sin överlevnad. Ett land som behöver vår hjälp och väcker vår sympati och empati. Därmed ger både Putin och Zelenskyy Scholz ett påträngande retoriskt problem som han måste hantera, antingen genom att överge den Rysslandspolitik Tyskland fört i decennier eller genom att överge Ukraina.

---

²⁷ Kremlin. ”Address by the President of the Russian Federation”, 21/2 2022.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828/videos>

²⁸ Kremlin, ”Address by the President of the Russian Federation”, 24/2 2022.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

²⁹ ”Zelenskyy declines US offer to evacuate Kyiv”, *The Associated Press*. 26/2 2022,

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-europe-united-nations-kyiv-6ccba0905f1871992b93712d3585f548>

³⁰ ”Volodymyr Zelenskyy shares a message from Kyiv”, *USA Today*, 25/2 2022

<https://www.youtube.com/watch?v=tLv9IqcoNe8>

2.1.2 Den retoriska publiken (Audience)

Den primära publiken för Scholz tal, och de han rent fysiskt talar till, är förbundsdagens medlemmar. Det är här han måste samla en majoritet för att kunna genomföra sina förslag.

Andra viktiga målgrupper är det tyska folket, de tyska industriledarna, de tyska soldaterna samt Tysklands samarbetspartners i NATO och EU. De två krigförande partnererna, Ryssland och Ukraina, var också viktiga målgrupper. Båda kan påverka krigets förlopp. Båda har tydligt uttryckt sina krav på hur Tyskland ska agera. Ukrainas ambassadör fanns för övrigt på läktaren.

2.1.3 De begränsande omständigheterna (Constraints)

Som tidigare nämnts innehåller den retoriska situationen en lång rad begränsande omständigheter för Olaf Scholz. Retoriskt handlar det bland annat om de starka narrativ som Putin och Zelenskyy byggt upp och som han måste förhålla sig till och välja mellan.

Det handlar också Tysklands historiska skuld och om arvet från andra världskriget och nazismen. Om att Tyskland aldrig får glömma nazismens illdåd, aldrig återupprepa dem och därmed är bakbundet (något Putin skickligt spelar på genom att kalla regimen i Ukraina för nazistisk).

Till det kommer en opinion som varit mer negativ mot USA än mot Ryssland, samtidigt som många näringslivstoppar och politiker (inte minst Scholz partikamrat, förre förbundskanslern Gerhard Schröder) knutit nära personliga och ekonomiska band till kretsen runt Putin.³¹

Slutligen handlar det om Scholz som person. Han har (inte minst som finansminister) ansetts vara en grå, iskall, dryg revisorstyp, en man som inte förhastar sig och inte vill fatta snabba beslut. Scholz är också belastad av att har varit vice förbundskansler och finansminister i Angela Merkels regering 2018 till 2021 och är därmed i allra högsta grad medansvarig för den politisk som gjort Tyskland så beroende av Ryssland. Till det kommer att han så sent som den 15 februari reste till Moskva och under fyra timmar försökte övertala Putin att inte gå i krig.³² Men Putin ändrade sig inte utan valde i stället att försöka sänka Scholz ethos genom att offentligt förödmjuka honom.

---

³¹ Johnny Sjöblom, "Ex-kanslern Gerhard Schröder och Tysklands beroende av Putins Ryssland", *Svenska Yle*, 26/3 2003, <https://svenska.yle.fi/a/7-10031284>

³² Martin Ganslmeier, "Kraftakt mit offenem Ausgang", *ARD Tagesschau*, 15/2 2022, <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/scholz-putin-moskau-101.html>

Det fanns också en lång rad faktiska begränsande omständigheter. Några tunga fundament i den tyska politiken hade varit begrepp som ”Ostpolitik”³³, ”Wandel Durch Handel”³⁴ och ”Energiewende”³⁵. Något som bland annat hade inneburit att Tyskland och inte minst den tyska industrin redan gjort sig beroende av billig rysk naturgas och planerade att göra sig ännu mer beroende via gasledningen Nord Stream 2.³⁶ Andra utmaningar att den tyska krigsmakten, Bundeswehr, var försvagad av många års försummelser.³⁷ Tyskland ville till varje pris undvika krig med Ryssland, särskilt stor var rädslan för ett atomkrig (något Putin utnyttjade genom att hota med just det). Priset för att utmana Ryssland kunde med andra ord bli mycket högt, ekonomiskt, politiskt och militärt.

2.2 Argumentationsstruktur

Från partesmodellens klassiska disposition (*dispositio*) har Scholz hämtat ett kraftfullt *exordium* där han introducerar *Zeitenwende* och går till hård attack mot Putin. Det finns också ett kort *peroratio* på temat enighet, det som förenar oss är att vi känner styrkan hos fria demokratier. Resten av talet är uppbyggt kring ett huvudbudskap som konkretiseras i fem centrala uppdrag för Tyskland och förbundsdagen: ”Fünf Handlungsaufträge liegen nun vor uns.”

Huvudbudskapet kan sammanfattas i att Putin i ett slag raserat den säkerhetsordning som under nästan femtio år garanterat fred i Europa. Putin har begått ”ett infamt brott mot folkrätten” (”ein infamer Völkerrechtsbruch”). Detta kräver ett kraftfullt svar. Tyskland, Europa, NATO och FN måste fullt ut försvara friheten och demokratin. ”Vi antar utmaningen, nyktert och beslutsamt”. Vi ska ”säkra vår frihet, vår demokrati och vårt välstånd.” (Se bilaga rad 38 – 40, 45 och 61 – 62)

För att stödja huvudständpunkten redovisar han fem huvudargument som också fungerar som underlag för de beslut han anser att förbundsdagen måste fatta.

---

³³ Wikipedia, ”Ostpolitik”, Redigerades 4/4 2022, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Ostpolitik>

³⁴ Wikipedia, ”Wandel dirch Handel”, Redigerades 14/5 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/Wandel_durch_Handel

³⁵ Wikipedia, ”Energiewende”, Redigerades 25/5 2023, <https://en.wikipedia.org/wiki/Energiewende>

³⁶ Alexandra Brzozowski, Magdalena Pistorius och Philipp Grüll, “German government, businesses come forward in support of Nord Stream 2”, *Euractiv*, 26/1 2021, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/german-government-businesses-come-forward-in-support-of-nord-stream-2/>

³⁷ Matthias Gebauer och Konstantin von Hammerstein, “An Examination of the Truly Dire State of Germany's Military”, *DER SPIEGEL*, 17/1 2023, <https://www.spiegel.de/international/germany/the-bad-news-bundeswehr-an-examination-of-the-truly-dire-state-of-germany-s-military-a-df92eaff-e3f9-464d-99a3-ef0c27dcc797>

1. Putins folkrättsbrott kräver ett kraftfullt svar från Tyskland, Europa, NATO och FN.
  - 1.1 Vi måste stödja Ukraina i det förtvivlade läge de befinner sig i.
  - 1.2 Vi måste vidta handlingar som kan avleda Putin från krigets väg.
  - 1.3 Vi måste förhindra att Putins krig spiller över till andra länder i Europa
  - 1.4 Vi måste rusta upp tyska den krigsmakten, "Bundeswehr".
  - 1.5 Vi måste göra mer för att säkra Tysklands tillgång till energi.

Scholz ger det första argumentet, "Vi måste stödja Ukraina i det förtvivlade läge de befinner sig i", en särskild tyngd. Han lägger det först, utvecklar det mest; det är också där behovet av konkret handling är mest akut. Av utrymmesskäl fokuserar jag därför på detta argument. (se bilaga sida 65—79)

- 1.1.1 Det enda skälet till att Putin kallblodigt startat kriget är att det ukrainska folket ifrågasätter hans förtryckarregim. [Vi stöder folk som kämpar för sin frihet].
- 1.1.2 Kriget är inhumant. [Tyskland står för och är berett att kämpa för humanitet]
  - 1.1.2.1 Något de förskräckliga bilderna från kriget visar.
- 1.1.3 Kriget är ett infamt brott mot folkrätten som inget och ingen kan rättfärdiga. [Vi vill förhindra brott mot folkrätten och måste därför stödja Ukraina]
- 1.1.4 Vi har redan gett Ukraina ett betydande stöd, men Putins attack på Ukraina för oss in i en ny tidsålder som kräver att vi utökar stödet. [Vi måste göra mer av det vi redan gör]
- 1.1.5 Med kriget försöker Putin inte bara utplåna ett fritt land från kartan; han river också ned en europeisk säkerhetsordning som gällt i nästan femtio år sedan Helsinkiavtalet. [Tyskland försvarar den europeiska säkerhetsordningen genom att stödja Ukraina].
- 1.1.6 Ukrainarna försvarar inte bara sitt land, de kämpar för frihet, demokrati och värden vi delar med dem. Som demokrater, som européer står vi vid deras sida och på rätt sida av historien. [Vi har samma demokratiska värderingar som Ukraina och därför måste vi stödja dem]

Argumentationen är multipel, argumenten stödjer ståndpunkten oberoende av varandra. Argument 1.1.1, 1.1.2, 1.1.3, 1.1.5 och 1.1.6 är symptomatiska. Argument 1.1.4 är kausalt.

Argumenten är både relevanta och acceptabla. Varje argument är i sig tillräckligt för att stödja tesen att vi måste hjälpa Ukraina; tillsammans blir de en mycket stark argumentation.

2.3 Strategisk manövrering

2.3.1 Den topiska potentialen

Scholz retoriska strategier bygger på att ta tjuren vid hornen, försöka höja sitt eget ethos, skapa krismedvetande, lägga all skuld på Putin, beskriva läget som precis så allvarligt som det är, erkänna (om än indirekt) de tyska historiska misstagen och föreslå åtgärder för att rätta till dem.

Retoriskt väljer han att gå i direkt konfrontation med Putin. Han avvisar direkt Putins narrativ och väljer det ukrainska. Talets inledning har ett tydligt forensiskt genus. Anklagelsen är riktad mot Putin personligen. ”Den ryska förtryckarregimen” har ”startat kallblodigt angreppskrig”. ”Det är omänskligt. Detta strider mot internationell rätt. Ingenting och ingen kan motivera det.” (se bilaga, rad 8 – 12)

Resten av talet har ett deliberativt retoriskt genus. Scholz går systematiskt igenom vad han anser att Tyskland måste göra för att möta Putins aggression, mycket av detta är beslut som förbundsdagen kan och, enligt Scholz, måste fatta. Han går dock inte hela vägen till att förklara Ryssland krig. I stället talar han om hur viktigt det är att hindra att kriget sprider sig. Här har Putins narrativ skapat begränsande omständigheter som Scholz tvingas att acceptera.

Scholz utnyttjar argumentationstemats möjligheter väl. Talet är fyllt av konkreta exempel (*evidentia*) som förstärker budskapet och argumenten. Han står upp för klassiska demokratiska värderingar som frihet, tolerans, mänskliga rättigheter och folks rätt att själv bestämma sitt öde. Samtidigt försöker han visa att Putin agerar tvärs emot dessa värderingar, en skrupellös auktoritär ledare som låter makt gå före rätt och som med våld vill återupprätta det ryska imperiet

Ett huvudtema i talet är krigets fasor. Tyskland minns andra världskriget och har gjort allt för att undvika att Europa ska slippa att återuppleva krigets fasor. Men nu är vi ändå där igen. Och ansvaret är Putins och bara Putins: ”De fasansfulla bilderna från Kiev, Charkiv, Odessa och Mariupol visar Putins hänsynslöshet.” (Se bilaga rad 14 – 15)

2.3.2 Beaktande av åhörarkraven

Framförandet var starkt präglad av situationens allvar. Scholz är klädd i svart knäppt kostym, svarta skor, vit skjorta och mörkt vinröd slips (Exakt samma kläder Putin använde i sina två tal, Putins kavaj var dock oknäppt). Han står med rak rygg i talarstolen. Han talar tydligt, allvarstyggt, varierar tempot, använder medvetet pauser för att ge eftertryck. Scholz actio är mycket

återhållsamt, kroppen rör sig nästan inte alls, händerna vilar för det mesta på talarstolen, han använder framför allt blicken som kommunikationsmedel.

Återhållsamhet och självbehärskning är generellt ett av Scholz tydligaste karaktärsdrag, det har lite skämtsamt sagts att det enda sätt man kan se att han är upprörd är att han blir lite röd bakom ena örat och skiftar tyngden från den ena foten till den andra.³⁸ I just detta fall blir dock denna talarstil ett pedagogiskt exempel på hur man kan ”Make a virtue of your shortcomings”. Scholz ”normala” actio, svarar i just denna situation klockrent på åhörarnas förväntningar. Scholz agerar som om han talade på en allvarsam begravning och en mörk begravning är precis vad det är; en begravning av den europeiska freden och den europeiska säkerhetsordningen.

Scholz talar inte bara till de som är fysiskt närvarande i salen. Han försöker också knyta an till en bredare publik genom apostrofering och identifikation. Till tyska folket ”Jag vet precis vilka frågor medborgarna ställer sig”. Till det kämpande ukrainska folket ”De kämpar för frihet och sin demokrati, för värderingar som vi delar med dem.” Till den ryska oppositionen: ”Vi stödjer alla i Ryssland som modigt står upp mot Putins maktapparat ... Vi vet: ni är många.” Och sist, men inte minst, riktar han ett särskilt tack till de tyska soldaterna. (Se bilaga rad 18, 68, 125 – 126)

I talet (punkt 4 och 5) möter han också kravet att erkänna (låt vara indirekt) några av de problem som utgör begränsande omständigheter kombinerat med förslag till att åtgärda dem (*apologia*). Särskilt intressant är ledamöternas reaktion på punkt fyra. Först möts Scholz med skratt och burop när han talar om Bundeswehr (som alla vet att är i ett uselt skick), men när han föreslår ett engångstillskott (”sondervermögen”) på 100 miljarder euro till försvaret och att Tyskland från 2024 ska avsätta minst 2 % av BNP till försvaret, då möts han av bravo-rop och långa applåder. En uppenbarligen välvald retorisk strategi som både skapar *eunoia* och stärker Scholz ethos.

2.3.3 Bruk av presentationstekniker. Stilistiska medel

Scholz framträdande är som sagt stramt och allvarsmättat. Han faller visserligen mycket hårda omdömen om Putin, men han gör det på ett samlat sätt och utan att höja rösten. Scholz normalt så

---

³⁸ Melanie Amann och Martin Knobbe, ”Germany's Chancellor Opts for a Low Profile at a Moment of Crisis”, *DER SPIEGEL*, 25/3 2022, <https://www.spiegel.de/international/germany/where-s-olaf-scholz-germany-s-chancellor-opts-for-a-low-profile-at-a-moment-of-crisis-a-82de5378-e463-48cb-98d3-03986589cc05>

återhållsamma actio gör det möjligt för honom att med små medel trovärdigt förmedla en kraftfull undertryckt ilska. Tydligast framgår detta när han lägger handen på hjärtat och kommenterar sitt möte med Putin: ”Den som jag nyligen pratade med honom personligen i timmar kan inte längre tvivla: Putin vill bygga ett ryskt imperium!” (Se bilaga rad 166 – 167). Ingen heller tvivla på att Schulz är arg, känner sig sviken men ändå gör vad han kan för att hålla en civiliserad ton. Något som, paradoxalt nog, förmedlar pathos mycket effektivare än om Scholz tagit till högljudda ord och stora gester.

Talet är, jämfört med andra statsmannatal i kris, förhållandevis tomt på retoriska stilfigurer. Det finns några anaforer, men utöver ”Zeitenwende”-metaforen är ett av de få exempel på bildspråk jag hittat: ”Vi behöver flygplan som flyger, fartyg som kan sätta segel och soldater som är optimalt utrustade för sina uppdrag.” (Se bilaga rad 180 – 182). Möjligen kan också ordvalet ”ein infamer Völkerrechtsbruch” vara en blinkning till Roosevelts ”A date which will live in infamy”.

Tyngdpunkten i talet ligger på logos, Scholz för ett genomtänkt intellektuellt resonemang. Han redogör för läget och presenterar konkreta och detaljerade planer för detta läge bäst kan hanteras.

Scholz har, inte minst på grund av de begränsande omständigheterna och sin egen bakgrund ett ganska svagt ingående ethos, men bygger upp det under talet. Pathos visar han dels genom som återhållen ilska, dels genom att visa empati och inkännande förståelse för det ukrainska folket, ryska oppositionen, de egna soldaterna och den oron tyskarna känner hemma vid köksbordet.

3 Sammanfattning och avslutning

Som framgår av argumentationsanalysen bygger en stor del av Scholz tal på logos och att hitta starka intellektuella argument för den radikala omläggning av Tysklands politik han förespråkar. Jag hittade (minst) sex argument för att ”Vi måste stödja Ukraina i det förtvivlade läge de befinner sig i.” Argumenten är både relevanta och acceptabla. Argumentationen är tydligt multipel. Varje argument är i sig tillräckligt för att stödja tesen att vi måste hjälpa Ukraina; tillsammans blir de en mycket stark argumentation. Mitt intryck är att Scholz och hans talskrivare lagt mycket energi på att finna de rätta intellektuella bevisen för sin politik. Det svarar, enligt min mening, väl mot en tysk kontext i detta allvarliga läge. Möjligen hade detta sätt varit en intellektuell överkill i t.ex. en amerikansk kontext, retoriskt är ju Olof Scholz och Donald Trump ändå varandras absoluta motsatser, något som åtminstone till en del är kopplat till den retoriska kontext de befinner sig i.

Under 1.2 Tidigare forskning nämnde jag några av rekommendationerna Brigitte Mral gav i boken *Krisretorik*.³⁹ Tex att ”återupprätta gemensamma värden och skapa en vi-känsla hos de berörda.” Som exempel på retoriska verktyg som kan användas för att ”bättre kunna förstå kommunikativa mekanismer i krissituationer” nämns ”ethos, retorisk situation, apologia, samlande retorik, kairós och doxa”. Talet följer i stort dessa rekommendationer. Scholz försöker skapa ett gemensamt vi med gemensamma värden. Som kontrast till detta breda, inkluderande Vi (de Goda) ställer han ett Dem (de Onda) som i stort sett bara består av en enda person, den skrupellöse folkrättsbrottslingen Putin. Talet uppvisar förståelse för den retoriska situationen (med alla dess utmaningar), publikens doxa och behovet av en (om än indirekt) apologia. Det genomsyras också av retoriska grepp för att höja Scholz svaga ingående ethos.

Till det vill jag lägga en personlig reflektion. Jag har som retorik- och dramaturgistuderande gjort ett försök att hitta några gemensamma drag i denna typ av tal. Min bild är att det först av allt handlar om att inskräpa situationens allvar och skapa krismedvetande. För det andra att skapa ett vi och ett dem; en kamp mellan goda och onda. En kamp på liv och död där fienden provocerat och utan förvarning brutit mot alla överenskommelser (”A date which will live in infamy”). För det tredje förbered det egna folket på att kampen kommer att bli lång, hård och kräva stora uppoffringar (”I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.”). För det fjärde skapa en tydlig bild av den mörka katastrof som väntar oss om vi förlorar (”But if we fail, then the whole

---

³⁹ Brigitte Mral & Orla Vigsø, *Krisretorik. Retoriska aspekter på kriskommunikation*, (Ödåkra: Retorikförlaget, 2012)

world, including the United States, including all that we have known and cared for, will sink into the abyss of a new Dark Age made more sinister, and perhaps more protracted, by the lights of perverted science”). För det fjärde, ingjut de omöjliga oddsen till trots ändå mod och segervilja: Vi har fått ett kall att försvara allt vi tror på, vi har rätten eller Gud på vår sida, genom att vi håller samman, genom vår tapperhet, vår förmåga att lära och härdas av motgångar kommer vi ändå till slut att segra. Och slutligen måla upp en vision av hur världen kommer att se ut när vi segrat (“If we can stand up to him (Hitler), all Europe may be free and the life of the world may move forward into broad, sunlit uplands.”) där hjältarna kommer att hedras för evigt (“If the British Empire and its Commonwealth last for a thousand years, men will still say, This was their finest hour.”)⁴⁰

Här finns det intressanta paralleller till det dramaturgiska grepp som kallas hjältens resa (Heroes journey),⁴¹ med Scholz som mästaren, gurun, som ska hjälpa den ofrivillige, blivande hjälten – den fria världen – på en hjälteresasom till slut leder till en seger för freden och friheten.

Lika intressant som det Scholz gör är emellertid det han inte gör. Han försöker inte härma någon av historiens alla stora kristallare. Han levererar inget tal fyllt med retoriska stilfigurer som Winston Churchill, ingen berättelse i hög stil om hur mörk världen blir om vi förlorar, ingen vision om hur ljus världen blir om vi segrar. Det vore inte trovärdigt. Scholz försöker inte vara någon annan än just Olaf Scholz, låt vara förstärkt med en undertryckt ilska som väl matchar den retoriska situationens utmaningar. Scholz val av framtoning matchar också väl den tyska publikens förväntningar på hur en ledare ska vara, på hur decorum ser ut i en specifikt tysk kontext. Hans företrädare på posten, Angela Merkel, sågs ju också som en person som gjorde en dygd av sin känslomässiga färglöshet (eller mer positivt uttryckt seriositet).

Just vikten av autenticitet är kanske en av de viktigaste lärdomarna av denna studie. Gör en noggrann analys av den retoriska situationen, gör strategiska retoriska val utifrån denna situation, låt dig inspireras av andra, men försök aldrig vara någon annan än dig själv. Då riskerar du att tappa den just den trovärdighet, det ethos, som är så avgörande för effektiv krisretorik. Jag anser att ett mycket intressant fält för framtida forskning är just vilka retoriska strategier en person med svagt inledande ethos, en person som inte har setts som en krisledare innan krisen faktiskt uppstår, kan använda för att framstå som en skicklig krisretoriker.

---

⁴⁰ Citaten hämtade från Winston Churchills tidigare nämnda tre klassiska tal maj – juni 1940.

⁴¹ ”Writing 101: What Is the Hero’s Journey?” *MasterClass*, 3/9 2021, <https://www.masterclass.com/articles/writing-101-what-is-the-heros-journey>

Käll- och litteraturförteckning

Amann, Melanie och Knobbe, Martin. "Germany's Chancellor Opts for a Low Profile at a Moment of Crisis". *DER SPIEGEL*. 25/3 2022.

<https://www.spiegel.de/international/germany/where-s-olaf-scholz-germany-s-chancellor-opts-for-a-low-profile-at-a-moment-of-crisis-a-82de5378-e463-48cb-98d3-03986589cc05>

Bitzer, L. F. "The Rhetorical Situation". *Philosophy & Rhetoric*, 1(1), 1-14, (1968)

Brzozowski, Alexandra, Pistorius, Magdalena och Grüll, Philipp. "German government, businesses come forward in support of Nord Stream 2". *Euractiv*, 26/1 2021.

<https://www.euractiv.com/section/energy/news/german-government-businesses-come-forward-in-support-of-nord-stream-2/>

Bundesregierung. "Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin"

<https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>

Bundesregierung. "Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022".

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356>

Bundestag. "Abgabe einer Regierungserklärung durch den Bundeskanzler zur aktuellen Lage". 27/2 2022.

<https://www.bundestag.de/mediathek?videoid=7534034#url=L211ZGlhdGhla292ZXJsYXk/dmlkZW9pZD03NTM0MDM0&mod=mediathek>

Churchill, Winston. "Blood, toil, sweat and tears". 13/5 1940.

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/blood-toil-tears-sweat/>

Churchill, Winston. "We shall fight on the beaches", 9/6 1940.

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/we-shall-fight-on-the-beaches/>

Churchill, Winston. "Their Finest Hour". 19/6 1940.

<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/their-finest-hour/>

Eemeren, H. van och Frans Grootendorst, Frans. *Argumentation, communication, and fallacies: a pragma-dialectical perspective*. Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum Associates 1992

Ganslmeier, Martin, "Kraftakt mit offenem Ausgang", *ARD Tagesschau*, 15/2 2022,

<https://www.tagesschau.de/ausland/europa/scholz-putin-moskau-101.html>

Gebauer, Matthias och von Hammerstein, Konstantin, "An Examination of the Truly Dire State of Germany's Military", *DER SPIEGEL*, 17/1 2023,

<https://www.spiegel.de/international/germany/the-bad-news-bundeswehr-an-examination-of-the-truly-dire-state-of-germany-s-military-a-df92eaaf-e3f9-464d-99a3-ef0c27dcc797>

Herold, Lovisa, "Nu har Zelenskyj förlåtit Tyskland", *Dagen Nyheter*, 14/3 2023,

<https://www.dn.se/varlden/lovisa-herold-nu-har-zelenskyj-forlatit-tyskland/>

Hietanen, Mika. "Argumentationsanalys för retoriker" i *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, red. Otto Fischer, Patrik Mehrens, Jon Viklund. Ödåkra: Retorikförlaget, 2014: 35–51

Hietanen, Mika. "Fallasianalys för retoriker" i *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, red. Otto Fischer, Patrik Mehrens, Jon Viklund, Ödåkra: Retorikförlaget, 2014: 53–69

Kjeldsen, Jens E. *Retorik idag. Introduktion till modern retorikteori*, Lund: Studentlitteratur, 2013.

Kremlin, "Address by the President of the Russian Federation", 21/2 2022.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828/videos>

Kremlin, "Address by the President of the Russian Federation", 24/2 2022.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

Mral, Brigitte. "Inledning: Retorik, risk och kris" i *Krisretorik. Retoriska aspekter på kriskommunikation*. Red. Brigitte Mral & Orla Vigsø. Ödåkra: Retorikförlaget, 2012

MSB. Kriskommunikation i praktiken (KIP). Populärvetenskaplig sammanfattning. 2012.

<https://www.msb.se/sv/publikationer/kriskommunikation-i-praktiken-kip/>

Putin, Vladimir. "Address by the President of the Russian Federation, 24/2 2022".

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

Roosevelt, Franklin D. "A date which will live in infamy". 8/12 1941.

https://www.loc.gov/resource/afc1986022.afc1986022_ms2201/?st=text&r=-0.022,-0.355,1.111,1.385,0

Shakespeare, William. Henry V. Act IV Scen iii(3). 18–67

Sjöblom, Johnny, "Ex-kanslern Gerhard Schröder och Tysklands beroende av Putins Ryssland", *Svenska Yle*, 26/3 2003, <https://svenska.yle.fi/a/7-10031284>

Peter Ström-Søeberg "Den retoriska situationen". *Retorikförlaget*. 1/3 2000, Läst 6 mars 2023,

<https://www.retorikforlaget.se/den-retoriska-situationen/>

"Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy shares a message from Kyiv". *USA Today*. 25/2 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=tLv9IqcoNe8>

"Zelenskyy declines US offer to evacuate Kyiv. *The Associated Press*. 26/2 2022.

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-business-europe-united-nations-kyiv-6ccba0905f1871992b93712d3585f548>

Vatz, R. E. "The myth of the rhetorical situation". *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 6, No. 3, 154-161, (1973)

Wikipedia. "Ampelkoalition" Redigerades 28/3 2023.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Ampelkoalition>

Wikipedia. "Problemformuleringsprivilegium". Redigerades 3/4 2019

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Problemformuleringsprivilegium>

"Writing 101: What Is the Hero's Journey?" *MasterClass*, 3/9 2021,

<https://www.masterclass.com/articles/writing-101-what-is-the-heros-journey>

Bilagor

Jag ger här några bilder av Olaf Scholz i olika situationer för att fördjupa förståelsen av den retoriska situation Scholz befann sig i och hur han försökte hantera. Första bilden mötet med Putin i Kreml vid det Putins gigantiska bord, ett möte som, när det visade sig att det inte påverkade Putin det minst, bidrog till att sänka Scholz ethos⁴² Därefter två bilder från framförandet av Zeitenwenderede i förbundsdagen den 27 februari 2022.⁴³ Slutligen ett ironiskt omslag från Der Spiegel den 25 mars 2023 där Scholz kritiserar för att vara frånvarande och göra allt för lite för att infria de förväntningar har skapade med sitt tal.⁴⁴

---

⁴² https://sv.m.wikipedia.org/wiki/Fil:Putin-Scholz_meeting.jpg

⁴³

<https://www.bundestag.de/mediathek?videoid=7534034#url=L211ZGlhdGhla292ZXJsYXk/dmlkZW9pZD03NTM0MDM0&mod=mediathek>

⁴⁴ <https://www.spiegel.de/international/germany/where-s-olaf-scholz-germany-s-chancellor-opts-for-a-low-profile-at-a-moment-of-crisis-a-82de5378-e463-48cb-98d3-03986589cc05>

1 **Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022**

2 Sehr geehrte Frau Präsidentin!

3

4 Verehrte Kolleginnen und Kollegen!

5

6 Liebe Mitbürgerinnen und Mitbürger!

7

8 Der 24. Februar 2022 markiert eine Zeitenwende in der Geschichte unseres Kontinents. Mit
9 dem Überfall auf die Ukraine hat der russische Präsident Putin kaltblütig einen Angriffskrieg
10 vom Zaun gebrochen - aus einem einzigen Grund: Die Freiheit der Ukrainerinnen und
11 Ukrainer stellt sein eigenes Unterdrückungsregime infrage. Das ist menschenverachtend. Das
12 ist völkerrechtswidrig. Das ist durch nichts und niemanden zu rechtfertigen.

13

14 Die schrecklichen Bilder aus Kiew, Charkiw, Odessa und Mariupol zeigen die ganze
15 Skrupellosigkeit Putins. Die himmelschreiende Ungerechtigkeit, der Schmerz der
16 Ukrainerinnen und Ukrainer, sie gehen uns allen sehr nahe.

17

18 Ich weiß genau, welche Fragen sich die Bürgerinnen und Bürger in diesen Tagen abends am
19 Küchentisch stellen, welche Sorgen sie umtreiben angesichts der furchtbaren Nachrichten aus
20 dem Krieg. Viele von uns haben noch die Erzählungen unserer Eltern oder Großeltern im Ohr
21 vom Krieg, und für die Jüngeren ist es kaum fassbar: Krieg in Europa. Viele von ihnen
22 verleihen ihrem Entsetzen Ausdruck - überall im Land, auch hier in Berlin.

23

24 Wir erleben eine Zeitenwende. Und das bedeutet: Die Welt danach ist nicht mehr dieselbe wie
25 die Welt davor. Im Kern geht es um die Frage, ob Macht das Recht brechen darf, ob wir es
26 Putin gestatten, die Uhren zurückzudrehen in die Zeit der Großmächte des 19. Jahrhunderts,
27 oder ob wir die Kraft aufbringen, Kriegstreibern wie Putin Grenzen zu setzen.

28

29 Das setzt eigene Stärke voraus.

30

31 Ja, wir wollen und wir werden unsere Freiheit, unsere Demokratie und unseren Wohlstand
32 sichern. Ich bin Ihnen, Frau Präsidentin, sehr dankbar, dass ich die Vorstellungen der
33 Bundesregierung dazu heute in dieser Sondersitzung mit Ihnen teilen kann. Auch den

34 Vorsitzenden aller demokratischen Fraktionen dieses Hauses danke ich dafür, dass sie diese
35 Sitzung unterstützt haben.

36

37 Meine Damen und Herren, mit dem Überfall auf die Ukraine will Putin nicht nur ein
38 unabhängiges Land von der Weltkarte tilgen. Er zertrümmert die europäische
39 Sicherheitsordnung, wie sie seit der Schlussakte von Helsinki fast ein halbes Jahrhundert
40 Bestand hatte. Er stellt sich auch ins Abseits der gesamten internationalen
41 Staatengemeinschaft.

42

43 Weltweit haben unsere Botschaften in den vergangenen Tagen gemeinsam mit Frankreich
44 dafür geworben, die russische Aggression im Sicherheitsrat der Vereinten Nationen als das zu
45 benennen, was sie ist: ein infamer Völkerrechtsbruch. Wenn man sich das Ergebnis der
46 Sicherheitsratssitzung in New York anschaut, durchaus mit Erfolg. Die Beratungen haben
47 gezeigt: Wir stehen keineswegs allein in unserem Einsatz für den Frieden. Wir werden ihn
48 fortsetzen mit aller Kraft. Für das, was sie dort zustande gebracht hat, bin ich
49 Außenministerin Baerbock sehr dankbar.

50

51 Nur mit der Notbremse seines Vetos konnte Moskau - immerhin ein ständiges Mitglied des
52 Sicherheitsrates - die eigene Verurteilung verhindern. Was für eine Schande!

53

54 Präsident Putin redet dabei stets von unteilbarer Sicherheit. Tatsächlich aber will er gerade
55 den Kontinent mit Waffengewalt in altbekannte Einflussphären teilen. Das hat Folgen für die
56 Sicherheit in Europa. Ja, dauerhaft ist Sicherheit in Europa nicht gegen Russland möglich.
57 Auf absehbare Zeit aber gefährdet Putin diese Sicherheit. Das muss klar ausgesprochen
58 werden.

59

60 Wir nehmen die Herausforderung an, vor die die Zeit uns gestellt hat – nüchtern und
61 entschlossen.

62

63 Fünf Handlungsaufträge liegen nun vor uns.

64

65 Erstens. Wir müssen die Ukraine in dieser verzweifelten Lage unterstützen. Das haben wir
66 auch in den vergangenen Wochen, Monaten und Jahren in großem Umfang getan. Aber mit
67 dem Überfall auf die Ukraine sind wir in einer neuen Zeit. In Kiew, Charkiw, Odessa und

68 Mariupol verteidigen die Menschen nicht nur ihre Heimat. Sie kämpfen für Freiheit und ihre
69 Demokratie, für Werte, die wir mit ihnen teilen.

70

71 Als Demokratinnen und Demokraten, als Europäerinnen und Europäer stehen wir an ihrer
72 Seite, auf der richtigen Seite der Geschichte.

73

74 Am Donnerstag hat Präsident Putin mit seinem Überfall auf die Ukraine eine neue Realität
75 geschaffen. Diese neue Realität erfordert eine klare Antwort. Wir haben sie gegeben: Wie Sie
76 wissen, haben wir gestern entschieden, dass Deutschland der Ukraine Waffen zur
77 Verteidigung des Landes liefern wird.

78

79 Auf Putins Aggression konnte es keine andere Antwort geben.

80

81 Meine Damen und Herren, unser zweiter Handlungsauftrag ist, Putin von seinem Kriegskurs
82 abzubringen. Der Krieg ist eine Katastrophe für die Ukraine. Aber der Krieg wird sich auch
83 als Katastrophe für Russland erweisen.

84

85 Gemeinsam mit den EU-Staats- und -Regierungschefs haben wir ein Sanktionspaket von
86 bisher unbekanntem Ausmaß verabschiedet. Wir schneiden russische Banken und
87 Staatsunternehmen von der Finanzierung ab. Wir verhindern den Export von
88 Zukunftstechnologien nach Russland. Wir nehmen die Oligarchen und ihre Geldanlagen in
89 der EU ins Visier. Hinzu kommen die Strafmaßnahmen gegen Putin und Personen in seinem
90 direkten Umfeld sowie Einschränkungen bei der Visavergabe für russische Offizielle.

91

92 Und wir schließen wichtige russische Banken vom Bankenkommunikationsnetz SWIFT aus.
93 Darauf haben wir uns gestern mit den Staats- und Regierungschefs der wirtschaftlich stärksten
94 Demokratien und der EU verständigt.

95

96 Machen wir uns nichts vor: Putin wird seinen Kurs nicht über Nacht ändern. Doch schon sehr
97 bald wird die russische Führung spüren, welch hohen Preis sie bezahlt. Allein in der letzten
98 Woche haben russische Börsenwerte um über 30 Prozent nachgegeben. Das zeigt: Unsere
99 Sanktionen wirken. Und wir behalten uns weitere Sanktionen vor, ohne irgendwelche
100 Denkverbote.

101

102 Unsere Richtschnur bleibt die Frage: Was trifft die Verantwortlichen am härtesten? Die, um
103 die es geht, und nicht das russische Volk!

104

105 Denn Putin, nicht das russische Volk, hat sich für den Krieg entschieden. Deshalb gehört es
106 deutlich ausgesprochen: Dieser Krieg ist Putins Krieg.

107

108 Die Differenzierung ist mir wichtig; denn die Aussöhnung zwischen Deutschen und Russen
109 nach dem Zweiten Weltkrieg ist und bleibt ein wichtiges Kapitel unserer gemeinsamen
110 Geschichte.

111

112 Und ich weiß, wie schwierig die derzeitige Situation gerade für die vielen Bürgerinnen und
113 Bürger unseres Landes zu ertragen ist, die in der Ukraine oder in Russland geboren sind.

114 Darum werden wir nicht zulassen, dass dieser Konflikt zwischen Putin und der freien Welt
115 zum Aufreißen alter Wunden und zu neuen Verwerfungen führt.

116

117 Noch etwas sollten wir nicht vergessen: In vielen russischen Städten haben Bürgerinnen und
118 Bürger in den vergangenen Tagen gegen Putins Krieg protestiert, haben Verhaftung und
119 Bestrafung in Kauf genommen.

120

121 Das erfordert großen Mut und große Tapferkeit.

122

123 Deutschland steht heute an der Seite der Ukrainerinnen und der Ukrainer. Unsere Gedanken
124 und unser Mitgefühl gelten heute den Opfern des russischen Angriffskriegs. Genauso stehen
125 wir an der Seite all jener in Russland, die Putins Machtapparat mutig die Stirn bieten und
126 seinen Krieg gegen die Ukraine ablehnen. Wir wissen: Sie sind viele.

127

128 Ihnen allen sage ich: Geben Sie nicht auf! Ich bin ganz sicher: Freiheit, Toleranz und
129 Menschenrechte werden sich auch in Russland durchsetzen.

130

131 Meine Damen und Herren, die dritte große Herausforderung liegt darin, zu verhindern, dass
132 Putins Krieg auf andere Länder in Europa übergreift. Das bedeutet: Ohne Wenn und Aber
133 stehen wir zu unser Beistandspflicht in der NATO.

134

135 Das habe ich auch unseren Alliierten in Mittel- und Osteuropa gesagt, die sich um ihre
136 Sicherheit sorgen. Präsident Putin sollte unsere Entschlossenheit nicht unterschätzen,
137 gemeinsam mit unseren Alliierten jeden Quadratmeter des Bündnisgebietes zu verteidigen.

138

139 Wir meinen das sehr ernst. Mit der Aufnahme eines Landes in die NATO ist unser Wille als
140 Bündnispartner verbunden, dieses Land zu verteidigen, und zwar so wie uns selbst.

141

142 Die Bundeswehr hat ihre Unterstützung für die östlichen Bündnispartner bereits ausgeweitet
143 und wird das weiter tun. Für dieses wichtige Signal danke ich der
144 Bundesverteidigungsministerin. In Litauen, wo wir den Einsatzverband der NATO führen,
145 haben wir unsere Truppe aufgestockt. Unseren Einsatz beim Air Policing in Rumänien haben
146 wir verlängert und ausgeweitet. Wir wollen uns am Aufbau einer neuen NATO-Einheit in der
147 Slowakei beteiligen. Unsere Marine hilft mit zusätzlichen Schiffen bei der Sicherung von
148 Nord- und Ostsee und im Mittelmeer. Und wir sind bereit, uns mit Luftabwehrraketen auch an
149 der Verteidigung des Luftraumes unserer Alliierten in Osteuropa zu beteiligen.

150

151 Unsere Soldatinnen und Soldaten haben in den vergangenen Tagen oft nur wenig Zeit gehabt,
152 sich auf diese Einsätze vorzubereiten. Ich sage ihnen, sicher auch in Ihrem Namen: Danke!

153

154 Danke für ihren wichtigen Dienst gerade in diesen Tagen.

155

156 Meine Damen und Herren, angesichts der Zeitenwende, die Putins Aggression bedeutet, lautet
157 unser Maßstab: Was für die Sicherung des Friedens in Europa gebraucht wird, das wird getan.
158 Deutschland wird dazu seinen solidarischen Beitrag leisten. Das heute klar und
159 unmissverständlich festzuhalten, reicht aber nicht aus; denn dafür braucht die Bundeswehr
160 neue, starke Fähigkeiten.

161

162 Und das ist mein viertes Anliegen, meine Damen und Herren. Wer Putins historisierende
163 Abhandlungen liest,

164

165 wer seine öffentliche Kriegserklärung an die Ukraine im Fernsehen gesehen hat oder wer wie
166 ich kürzlich persönlich mit ihm stundenlang gesprochen hat, der kann keinen Zweifel mehr
167 haben: Putin will ein russisches Imperium errichten. Er will die Verhältnisse in Europa nach

168 seinen Vorstellungen grundlegend neu ordnen, und dabei schreckt er nicht zurück vor
169 militärischer Gewalt. Das sehen wir heute in der Ukraine.

170

171 Wir müssen uns daher fragen: Welche Fähigkeiten besitzt Putins Russland, und welche
172 Fähigkeiten brauchen wir, um dieser Bedrohung zu begegnen, heute und in der Zukunft?

173

174 Klar ist: Wir müssen deutlich mehr in die Sicherheit unseres Landes investieren, um auf diese
175 Weise unsere Freiheit und unsere Demokratie zu schützen.

176

177 Das ist eine große nationale Kraftanstrengung. Das Ziel ist eine leistungsfähige,
178 hochmoderne, fortschrittliche Bundeswehr, die uns zuverlässig schützt.

179

180 Ich habe bei der Münchner Sicherheitskonferenz vor einer Woche gesagt: Wir brauchen
181 Flugzeuge, die fliegen, Schiffe, die in See stechen, und Soldatinnen und Soldaten, die für ihre
182 Einsätze optimal ausgerüstet sind. Darum geht es, und das ist ja wohl erreichbar für ein Land
183 unserer Größe und unserer Bedeutung in Europa.

184

185 Aber machen wir uns nichts vor: Bessere Ausrüstung, modernes Einsatzgerät, mehr Personal -
186 das kostet viel Geld. Wir werden dafür ein Sondervermögen Bundeswehr einrichten, und ich
187 bin Bundesfinanzminister Lindner sehr dankbar für seine Unterstützung dabei. Der
188 Bundeshaushalt 2022 wird dieses Sondervermögen einmalig mit 100 Milliarden Euro
189 ausstatten. Die Mittel werden wir für notwendige Investitionen und Rüstungsvorhaben nutzen.
190 Wir werden von nun an Jahr für Jahr mehr als 2 Prozent des Bruttoinlandsprodukts in unsere
191 Verteidigung investieren. Meine Damen und Herren, ich richte mich hier an alle Fraktionen
192 des Deutschen Bundestages: Lassen Sie uns das Sondervermögen im Grundgesetz absichern.

193

194 Eines will ich hinzufügen: Wir streben dieses Ziel nicht nur an, weil wir bei unseren Freunden
195 und Alliierten im Wort stehen, unsere Verteidigungsausgaben bis 2024 auf 2 Prozent unserer
196 Wirtschaftsleistung zu steigern. Wir tun dies auch für uns, für unsere eigene Sicherheit, wohl
197 wissend, dass sich nicht alle Bedrohungen der Zukunft mit den Mitteln der Bundeswehr
198 einhegen lassen. Deshalb brauchen wir eine starke Entwicklungszusammenarbeit.

199

200 Deshalb werden wir unsere Resilienz stärken, technisch und gesellschaftlich, zum Beispiel
201 gegen Cyberangriffe und Desinformationskampagnen, gegen Angriffe auf unsere kritische

202 Infrastruktur und Kommunikationswege. Und wir werden technologisch auf der Höhe der Zeit
203 bleiben. Darum ist es mir zum Beispiel so wichtig, dass wir die nächste Generation von
204 Kampfflugzeugen und Panzern gemeinsam mit europäischen Partnern und insbesondere
205 Frankreich hier in Europa bauen. Diese Projekte haben oberste Priorität für uns.

206

207 Bis die neuen Flugzeuge einsatzbereit sind, werden wir den Eurofighter gemeinsam
208 weiterentwickeln. Gut ist auch, dass die Verträge zur Eurodrohne in dieser Woche endlich
209 unterzeichnet werden konnten. Auch die Anschaffung der bewaffneten Heron-Drohne aus
210 Israel treiben wir voran. Für die nukleare Teilhabe werden wir rechtzeitig einen modernen
211 Ersatz für die veralteten Tornado-Jets beschaffen. Der Eurofighter soll zu Electronic Warfare
212 befähigt werden. Das Kampfflugzeug F-35 kommt als Trägerflugzeug in Betracht. Und
213 schließlich, meine Damen und Herren, werden wir mehr tun, um eine sichere
214 Energieversorgung unseres Landes zu gewährleisten.

215

216 Eine wichtige Maßnahme dazu hat die Bundesregierung bereits auf den Weg gebracht. Und
217 wir werden umsteuern - umsteuern, um unsere Importabhängigkeit von einzelnen
218 Energielieferanten zu überwinden. Die Ereignisse der letzten Tage und Wochen haben uns
219 doch gezeigt: Eine verantwortungsvolle, vorausschauende Energiepolitik ist nicht nur
220 entscheidend für unsere Wirtschaft und unser Klima, sondern entscheidend auch für unsere
221 Sicherheit. Deshalb gilt: Je schneller wir den Ausbau erneuerbarer Energien vorantreiben,
222 desto besser.

223

224 Und wir sind auf dem richtigen Weg. Wir wollen als Industrieland bis 2045 CO₂-neutral
225 werden. Mit diesem Ziel vor Augen werden wir wichtige Entscheidungen treffen müssen,
226 etwa eine Kohle- und Gasreserve aufzubauen. Wir haben beschlossen, die Speichermenge an
227 Erdgas über sogenannte Long Term Options um 2 Milliarden Kubikmeter zu erhöhen. Zudem
228 werden wir rückgekoppelt mit der EU zusätzliches Erdgas auf den Weltmärkten erwerben.
229 Schließlich haben wir die Entscheidung getroffen, zwei Flüssiggasterminals, LNG-Terminals,
230 in Brunsbüttel und Wilhelmshaven schnell zu bauen. Bundeswirtschaftsminister Habeck
231 möchte ich für seinen Einsatz dabei ganz ausdrücklich danken.

232

233 Das, was nun kurzfristig notwendig ist, lässt sich mit dem verbinden, was langfristig ohnehin
234 gebraucht wird für den Erfolg der Transformation. Ein LNG-Terminal, in dem wir heute Gas
235 ankommen lassen, kann morgen auch Grünen Wasserstoff aufnehmen.

236

237 Und natürlich behalten wir bei all dem die hohen Energiepreise im Blick. Putins Krieg hat sie
238 zuletzt noch weiter steigen lassen. Deshalb haben wir in dieser Woche ein Entlastungspaket
239 vereinbart: mit der Abschaffung der EEG-Umlage noch in diesem Jahr, einer Erhöhung der
240 Pendlerpauschale, einem Heizkostenzuschuss für Geringverdiener, Zuschüssen für Familien
241 und steuerlichen Entlastungen.

242

243 Die Bundesregierung wird das schnell auf den Weg bringen. Unsere Botschaft ist klar: Wir
244 lassen die Bürgerinnen und Bürger und die Unternehmen in dieser Lage nicht allein.

245

246 Meine Damen und Herren, die Zeitenwende trifft nicht nur unser Land; sie trifft ganz Europa.
247 Und auch darin stecken Herausforderung und Chance zugleich. Die Herausforderung besteht
248 darin, die Souveränität der Europäischen Union nachhaltig und dauerhaft zu stärken. Die
249 Chance liegt darin, dass wir die Geschlossenheit wahren, die wir in den letzten Tagen unter
250 Beweis gestellt haben, Stichwort „Sanktionspaket“. Für Deutschland und für alle anderen
251 Mitgliedsländer der EU heißt das, nicht bloß zu fragen, was man für das eigene Land in
252 Brüssel herausholen kann, sondern zu fragen: Was ist die beste Entscheidung für die Union?

253

254 Europa ist unser Handlungsrahmen. Nur wenn wir das begreifen, werden wir vor den
255 Herausforderungen unserer Zeit bestehen.

256

257 Damit bin ich beim fünften und letzten Punkt. Putins Krieg bedeutet eine Zäsur, auch für
258 unsere Außenpolitik. So viel Diplomatie wie möglich, ohne naiv zu sein, dieser Anspruch
259 bleibt. Nicht naiv zu sein, das bedeutet aber auch, kein Reden um des Redens willen.

260

261 Für echten Dialog braucht es die Bereitschaft dazu auf beiden Seiten. Daran mangelt es
262 aufseiten Putins ganz offensichtlich, und das nicht erst in den letzten Tagen und Wochen.

263

264 Was heißt das für die Zukunft? Wir werden uns Gesprächen mit Russland nicht verweigern.
265 Auch in dieser extremen Lage ist es die Aufgabe der Diplomatie, Gesprächskanäle
266 offenzuhalten. Alles andere halte ich für unverantwortlich.

267

268 Meine Damen und Herren, wir wissen, wofür wir einstehen, auch angesichts unserer eigenen
269 Geschichte. Wir stehen ein für den Frieden in Europa. Wir werden uns nie abfinden mit

270 Gewalt als Mittel der Politik. Wir werden uns immer starkmachen für die friedliche Lösung
271 von Konflikten. Und wir werden nicht ruhen, bis der Frieden in Europa gesichert ist.

272

273 Dabei stehen wir nicht allein, sondern zusammen mit unseren Freunden und Partnern in
274 Europa und weltweit. Unsere größte Stärke sind unsere Bündnisse und Allianzen. Ihnen
275 verdanken wir das große Glück, das unser Land seit über 30 Jahren genießt: in einem
276 vereinten Land zu leben, in Wohlstand und Frieden mit unseren Nachbarn.

277

278 Wenn wir wollen, dass diese letzten 30 Jahre keine historische Ausnahme bleiben, dann
279 müssen wir alles tun für den Zusammenhalt der Europäischen Union, für die Stärke der
280 NATO, für noch engere Beziehungen zu unseren Freunden, Partnern und Gleichgesinnten
281 weltweit. Ich bin voller Zuversicht, dass uns das gelingt. Denn selten waren wir und unsere
282 Partner so entschlossen und so geschlossen.

283

284 Uns eint in diesen Tagen: Wir wissen um die Stärke freier Demokratien. Wir wissen: Was von
285 einem breiten gesellschaftlichen und politischen Konsens getragen wird, das hat Bestand,
286 auch in dieser Zeitenwende und darüber hinaus. Deshalb danke ich Ihnen und allen
287 Fraktionen dieses Hauses, die den russischen Überfall auf die Ukraine entschieden als das
288 verurteilt haben, was er ist: ein durch nichts zu rechtfertigender Angriff auf ein unabhängiges
289 Land, auf die Friedensordnung in Europa und in der Welt. Der heutige Entschließungsantrag
290 bringt das klar zum Ausdruck.

291

292 Ich danke allen, die in diesen Tagen Zeichen setzen gegen Putins Krieg und die sich hier in
293 Berlin und anderswo zu friedlichen Kundgebungen versammeln. Und ich danke allen, die in
294 diesen Zeiten mit uns einstehen für ein freies und offenes, gerechtes und friedliches Europa.
295 Wir werden es verteidigen.